

El Castell i el terme de Fraumir

A L'ESQUERRA DE L'AIGUA DE Valls, sobre el Molí d'en Güell, en lloc enlairat conegut com *els Castellots*, queden restes del que fou el castell de Fraumir. És un indret estratègic a l'antic camí de muntanya que unia el Solsonès, el Berguedà i la Cerdanya. El terme de Fraumir, que comprenia les parròquies de Moripol, Bonner i Vilacireres, passà a formar part del municipi de Gósol, a finals del segle XIX. Avui, les restes del castell de Fraumir, colgades per la verdissa, són gairebé introbables i no permeten veure com devia ser la fortalesa.

Cap al sud, al mateix costat del riu, s'erigeix Bonner en un coster, al serrat de Maiola. És trist veure com el lloc abandonat cap a la meitat dels anys seixanta, es va enrunant ràpidament (1). L'església de Santa Eulàlia conserva els murs de migjorn i ponent. Al costat de l'església, a banda i banda d'un carreró, queden importants restes de dos casals. Al voltant del camí que mena al Molí d'en Güell, es poden veure altres cases i alguns tancats que s'enfilen

pel serrat. Tot fa pensar que fou l'indret més habitat del terme.

Els llocs de Moripol i Vilacireres són situats a la dreta de l'Aigua de Valls, a la capçalera dels torrents que els dona nom, també pràcticament deshabitats. El terme de Fraumir s'estenia al voltant del curs de l'Aigua de Valls, entre els termes de Gósol i Saldes al nord i el de Guixers al sud.

Les referències documentals del castell de Fraumir són molt tardanes, si bé el topònim Fraumir és citat al llarg del segle XII com a límit d'altres donacions, sense precisar si es tracta d'un lloc o d'una família. La primera notícia directa del castell la tenim l'any 1288, quan el monjo Bertran, fill del capellà de Gósol, era presoner de Bernat de Gósol al castell de Fraumir (2). Aquesta dada ens fa pensar en les guerres privades entre petits senyors de la zona i en l'ús dels castells com a presons. La segona referència és de l'any 1309 amb motiu de la permuta i venda que Sibil·la, comtessa de Pallars i

senyora de Berga i el Berguedà, féu amb el rei Jaume II dels castells i possessions que tenia al Berguedà. Entre les nombroses possessions constaven «*castrum meum de Frumir et castrum meum de Banner*» (3). Aquesta és l'única referència documental que coneixem del castell de Bonner. Per les restes que hem comentat es tractaria probablement d'una casa forta.

Paral·lelament teníem documentat un llinatge que porta el nom de Fraumir, actuant repetidament a la baronia de Pinós al llarg del segle XIII, sense saber quin lligam tenia amb el castell de Fraumir.

Totes aquestes dades feien pensar fins ara que el castell de Fraumir es devia construir en una data tardana, a la segona meitat del segle XIII.

La documentació que hem manejat per fer un treball sobre Pere de Caors, veí de Berga, ens ha proporcionat noves dades sobre el castell i terme de Fraumir corresponents als segles XII i XIII. Pere de Caors féu importants transaccions econòmiques al Berguedà i al Solsonès. Una de les primeres va ser la compra d'uns masos que Pere de Santafè tenia a Bonner i que poc després passaven a mans de Pere de Berga. Amb aquestes referències podíem relacionar Fraumir amb aquestes famílies.

Els Santafè i els Berga, senyors de Fraumir

Les possessions dels Santafè s'estenien pel Solsonès, Berguedà, la Segarra i l'Urgell. Durant els segles XII i XIII detentaren una part de la castlania de Tàrraga en feu pels Torroja.

El juliol de 1184 Pere de Santafè atorgava testament, deixant els béns als seus germans Galceran, Guillem i Beatriu. Entre els marmessors fi-

Conjunt de Bonner. R. TOUS

guraven Bernat de Portella, casat amb Beatriu, i Guillem de Calders. A Galceran corresponien els honors que tenia pel vescomte de Cardona a Maldà, Arbeca i Calaf. A Beatriu, les possessions que tenia als castells de Capolat i Correà, pel comte d'Urgell i pel vescomte de Cardona respectivament. A Guillem, l'hereu, li deixava els honors de feu i d'alou, sense especificar quins eren. Una clàusula del testament establí que, si els germans no volien donar a Beatriu i Bernat de Portella el que els pertocava, el matrimoni tingués

duïren al Berguedà al canvi de centúria són poc coneguts. L'any 1190, Pere de Berga comprà a Berenguer de Peguera l'honor de Berga. Des d'aquest moment la família dels Berga va mantenir una destacada relació amb la monarquia i la noblesa catalana.

El 23 de maig de 1250, dia de l'Ascensió del Senyor, Pere de Berga manava fer un capbreu «*dels feus que hom te per mi*». Entre els feudataris consta que «*Pere de Santafè te per mi lo castel de Fraumir en feu e ma fait homenatge*» (5).

Passades dues setmanes, el 30 d'octubre, Pere de Santafè venia al mateix Pere de Caors, per 544 mas mudines iucifes d'or, els masos i les masoveries que tenia en franc alou a la parròquia de Santa Eulàlia de Bonner (*Bochner*). Els detentors dels nou masos eren: Bartomeu de Munt, Esteve de Munt (aquest amb els drets que li corresponen), Perez Cases, Pere de Canals, Raimunda de Coll, Bernat Grifé, na Guixol, Mir, Ferrer, Guillem Roma i Riu. La venda comprenia homes, dones (entenem pagesos lliures), cases,

terres cultivades i ermes, pedres, roques grosses i petites, arbres, pastures, boscos, emprius, censos, usatges, consuetuds, quèsties, toltes, forces, exaccions, amb homes i dones de remença, hosts, cavalca-des, seguicis, tragines i totes les servituds de domini que allí rebia de manera justa o injusta (7).

El comprador, Pere de Caors, podria bastir lliurement fortaleses (*forcia*) a qualsevol lloc del terme parroquial de Bonner, sempre que no perjudiquessin el castell de Fraumir «*de qua forcia vel forcii*

«*ipsum castrum de Framzmir*» fins haver cobrat el que els corresponia (4). Després el castell havia de tornar a qui el tenia per ell.

El testament deixa ben clar que, a finals del segle XII, el castell de Fraumir ja estava bastit i era un feu de Pere de Santafè, sense indicar per qui el posseïa. Com veurem, cinquanta anys després els Santafè tenien el castell en feu per Pere de Berga.

Tornant al fil dels esdeveniments, l'any 1199 Ramon de Berguedà, nét de Guillem de Berguedà, venia el vescomtat de Berguedà al rei Pere I, de manera que la monarquia recuperava el control directe de l'antic vescomtat feudal. Durant el segle XIII el rei creà la vegueria del Berguedà per representar-se a efectes de justícia. En els límits de la vegueria quedava comprès el terme de Fraumir (5). (pàg. 42 C R). Tanmateix, el domini reial al Berguedà fou mínim.

Els esdeveniments que es pro-

Poc després, entre els anys 1258 i 1262, Pere de Santafè es desprenia d'una sèrie de possessions que tenia a la Vall de Lord superior, al voltant de l'Aigua de Valls. En acabar aquestes transaccions els diners servirien per a pagar un seguit de deutes. Aquest procés fou molt corrent entre la petita noblesa, que no podia o no sabia adaptar-se als canvis que comportaren la fi del segle XIII.

El 16 d'octubre de 1258, Pere de Santafè venia a Pere de Caors, resident a Berga, pel preu de 100 mas mudines d'or, el terç del delme que li corresponia al castell i terme de Sisquer, salvats els drets senyoriais. Guillem de Calders, sota el domini del qual eren els béns alienats, reconeixia haver cobrat pel terç que li pertocava en concepte de lluisme. Ramon, vescomte de Cardona, aprovava la venda (6). El document reflecteix la complexitat de les relacions senyoriais com a resultat del procés de feudalització.

El molí d'en Güell.

R. TOUS

Detall de la façana de la casa situada darrere l'església de Bonner.

R. TOUS

supradictis nullum malum exeat castro meo de Framzmir». Els homes de la parròquia de Bonner quedaven exempts de fer obres, guaites, badar ni cap altra servitud al castell de Fraumir o al senyor del castell. Acte seguit Pere de Santafè donava possessió del lloc a Pere de Caors, tot renunciant a qualsevol dret. La ubicació de Bonner en un serrat feia d'aquest indret un punt de vigilància ideal. Segurament es va construir en aquesta època una casa forta (fortalesa) que el document de la venda feta al rei per Sibil·la de Berga l'any 1309 transformava en castell de Bonner.

Dos anys després, el novembre de 1260, Pere de Santafè venia a Pere de Berga els masos i drets que tenia en feu pel senyor de Berga a la parròquia de Sant Vicenç de Moripol, «*in termini katri de Framzmir*» (8). Cobrava per aquesta venda 1200 sous malgoresos, renunciant a qualsevol dret sobre el lloc. Pere de Berga, senyor seu, en recuperava el domi-

ni. A Moripol hi havia, com a Bonner, pagesos lliures i pagesos de remença sotmesos als mals usos. Eren testimonis de la venda el venerable Galceran de Santafè, Arnau de Cosconera, Pere de Boadella, batlle de Berga i Balaguer de Berga, batlle de Fraumir.

Pere de Berga arrodonia l'operació comprant al cap de quatre mesos i per 2700 sous malgoresos, a Pere de Caors, l'alou de Bonner, amb tots el drets i pertinences, tal com s'indicava en l'instrument de compra fet a Pere de Santafè (9).

Fraumir és un exemple més de les diverses formes de tinença existents dintre els termes dels castells: dominicatures, fortalises o termenades que pertanyien al castell, propietaris alodials i béns de senyors laics o eclesiàstics, que altres persones podien tenir en feu (10).

Els problemes econòmics de Pere de Santafè no s'havien acabat. El 10 de juny de 1262 venia a Pere de Berga, per 5.000 sous, moneda barcelonesa de tern, el castell de Fraumir, que tenia en feu per ell, les parròquies de Santa Eulàlia de Bonner, de Sant Jaume de Vilacireres i els drets que el castell de Fraumir percebia a la parròquia de Sant Martí de la Corriu (*Corriot*) i al mas Vilapetzí (*Vilapelcyn*), avui conegut com la Torre de la Corriu.

La venda incloïa castllans, cavallers, homes, dones (entenc remences), *rustics* (pagesos lliures), feus, alocs, masos, masoveries i fortalises (existia ja una fortalesa a Bonner?). Pere de Santafè absolvia de tot compromís els castllans, cavallers, homes, dones, batlle i rústics del castell i terme, i els manava que tinguessin Pere de Berga com a senyor propi i natural.

Pocs beneficis li va donar aquest operació (11). En un document redactat el mateix dia, Pere de Santafè demanava a Pere de Berga que pagués als seus creditors amb el producte de la venda de Fraumir. Pere de Berga prometia fer efectius els deutes, que pujaven a 3.460 sous. Els creditors eren:

- Pere de Caors, 1.300 sous
- Guillem de Cascalls, 450 sous
- Felip de Boadella, 150 sous que ja devia al seu oncle, Pere de Boadella
- Bernat Bartomeu, jove, 180 sous
- Guillem Cardones, 100 sous
- Bernat de Cascalls, 100 sous

- Berenguer Riu de Bagà, 20 sous
- Fonoll, batlle de Casserres, 100 sous
- Els fills de Guillem Pelós, 260 sous
- Pere de Berga, 700 sous

És a dir que Santafè s'ha venut del castell de Fraumir perquè estava endeutat del tot.

El dimarts després de la festa de Sant Bernabé (11 de juny), Pere de Berga anà al castell de Fraumir. En presència dels cavallers Guillem de Rocavert i Pere de Fígols, de Balaguer, batlle del castell, i d'altres set testimonis, Pere de Santafè donà possessió corporal del castell, dels homes i de les pertinences a Pere de Berga. A tots ells absolvia de l'homenatge i fidelitat que li

Santa Maria de Puig Aguilar. R. TOUS

Detall de la porta de Santa Maria de Puig Aguilar. R. TOUS

devien i els manava retre homenatge a Pere de Berga (12).

Primer ho van fer els de Bonner: Esteve de Munt, Bartomeu de Munt, Bernat de Casis, Guillem de Cassis, *exader*, Pere Narbona, *exader*, el seu fill Pere Narbona i Romeo Grifé. Els hereus dels masos de Coll, de na Guixol, de na Ferrà, de na Cascalls, de Mir, de Riu, de Balaguer i de na Claria, no hi eren presents. A més dels detentors dels masos de Bonner venuts l'any 1258, hi veiem dos *exaders*, probablement d'origen francès.

Després ho feren els homes de Vilacireres: Ramon Martí, Bernat Barufet, Guillem Aldemar, *exader*, Pere Ravedra, *exader*, (no hi era present), Bartomeu Arufat i Berenguer

Aldemar. El mas de Coll i el mas d'en Augat tampoc tenien hereus que poguessin fer l'homenatge.

Sense comptar els homes de Moripol, que no s'esmenten en l'acte d'homenatge, consten 15 caps de família, quatre d'ells dones, a Bonner, i 8 a Vilacireres.

Els Fraumir

El cognom de Fraumir està documentat a l'alt Berguedà, al Solsonès i a l'Urgell. De manera indirecta podem pensar que els Fraumir com a fidels dels Santafè els van acompanyar en la repoblació de la Catalunya Nova. No podem, però, donar la genealogia, car les notícies que ens han arribat són molt fragmentàries.

En una data molt breu de 1203 el batlle reial, Joan Cascall, en el còmput de rèdits cobrats a l'honor del Berguedà, que fou del difunt G. de Berguedà, anotà: «*Et habui de uno rustico qui vocator Fraumir XXV solidos de placito*» (13). Era una quantitat molt elevada tractant-se d'un pagès, de manera que devia ser un propietari.

El 1226 el cavaller Berenguer de Fraumir i la seva esposa Ermessenada, amb el consentiment dels seus germans, Bernat i Pere, establien Ferrer de Roqueta i la seva família en el campmas que tenien al mas Esplugu, al terme de Terraçola, sota les condicions següents: «*no estarien sotmesos a cap servitud i no tindrien altre senyor qu'ells*». Ferrer de Roqueta pagava 44 sous d'Agramunt en concepte d'entrada i un cens anual de quatre sous «*bone monete in comitatu Urgelli publice currentis*» per Tots Sants (14). (AES perg. 179).

Entre 1254 i 1273, els cavallers Berenguer i Guillem de Fraumir, germans, eren testimonis en la ma-

joria d'afers dels barons de Pinós. Un d'aquests testimonis fou el guiatge atorgat l'any 1254 per Galceran de Pinós a P. Fraumir de la parròquia de Sant Pere de Muntcalb, al terme de Sisquer. El mateix P. Fraumir o un fill, l'any 1279, es constituïa fiador de 900 sous que Galceran de Pinós devia a G. Riera per dos muls de pèl negre (15).

No sabem si el cavaller Guillem de Fraumir era castlà del castell de Fraumir, però sí que tenia interessos al terme. L'any 1255 venia a P. Napros de Berga, pel temps de set explets «*in levata*», la meitat del delme, censos i explets del terme de Bonner –Bogner– i del mas de Munt, pel preu de 130 sous. Guillem de Fraumir facultava a Napros per posar-hi batlle (16).

Fins a 1280 no tenim cap altra notícia. Lagost d'aquell any Ramon de Fraumir havia de cobrar, dintre del vilar de Feners, 254 sous que B. Fortuny li devia per raó del sardil (un tipus de teixit de la zona).

Creiem que es tractava del mateix Ramon de Fraumir que en un document del segle XIII, sense datar, feia recompte «*de ipsum meum censum quod ego habeo in ipsos homines quei sunt in apendicio del castell de Fraumir: ço es de carne et de blat er de vino et de pane et de denarios*» (17). Ramon de Fraumir devia ser el castlà del castell i com a tal li corresponia el cobrament de censos. Al capbreu hi consten vint-i-sis censos sobre homes i onze sobre masos. Es repeteixen els noms de Bonner i Vilacireres que hem trobat en l'homenatge a Pere de Berga. La majoria dels censos eren en espècies: ordi, a mesura de la Vall de Lord, civada, forment en menys quantitat i un pernil. Els masos tributen a més amb un parell de ga-

llines. Nou dels censos personals tenien una part en moneda que oscil·lava entre dos i dotze sous.

A finals del segle XIII Romeu Fraumir, casat amb Mercadera, residia a Bagà però mantenia lligams amb la terra i amb el senyor de Pinós. Labril de 1292 donava en comanda per dos anys, a Ramon Novell de la parròquia de Bonner, dues peces de terra, un hort i la casa dita de Graner que tenia en aquella parròquia. Una terra era «*supra hospicium*» de les Cases, l'altra «*in solanello sub tozallo de la Currizi*», i l'hort de la capella de Santa Eulàlia sobre el camí de Berga. També li cedia una conemina, tocant amb l'hort de Canals i amb la via pública. Posarien la llavor a mitges, Ramon Novell es quedaria amb tots els explets de l'hort i amb la meitat dels explets de les terres i la conemina. Romeu retenia el dret a recuperar la casa de Bonner en cas de guerra (18).

El 1295 Galceran de Pinós, per un deute que tenia amb la sogra de Romeu de Fraumir, li donava en acapte un pati i un hort a la vila de Bagà.

En el testament que féu Romeu de Fraumir, l'any 1313, deixava 12 sous i 6 diners a les parròquies de Santa Maria de Puig Aguilar, Santa Maria de Ferruz, Sant Jaume de Vilacireres i Sant Vicenç de Moripol. A Santa Eulàlia de Bonner deixava 10 sous i «*quasdam vestes meas purpureas quas habeo in quadam caixa mea pro faciendo vestimento ecclesiastico*» (19).

El matrimoni tenia sis fills; quatre residien a Bagà on la família es consolidava econòmicament, i dues filles, Guillerma i Gerdal, vivien una a Bonner i l'altra a la Corriu. Segons el testament els corresponia 30 sous i un hort a cadascuna.

Notes

1. JOLIS, Agustí ; SIMÓ, M. Antònia: *Alt Berguedà i Cardener*, Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona 1965, p. 55.
2. SERRA I VILARÓ, Joan: *Les Baronies de Pinós i Mataplana*, vol. I, Barcelona, 1930
3. SANTANDREU I SOLER, M. Dolors: «*Els castells del Berguedà en un document de 1309*» *Revista del Centre d'Estudis Berguedans*, núm. 1, Berga 1982, p. 103.
4. Arxiu de la Corona d'Aragó, Gran Priorat, armari 28, pergami núm. 39
5. A.C.A., pergamins de Jaume I, núm. 1196
6. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, sèrie B, perg. núm. 6
7. A.C.A., pergamins de Jaume I, núm. 1549
8. A.C.A., perg. de Jaume I, núm. 1641
9. A.C.A., perg. de Jaume I, núm. 1651
10. RIU, Manuel: *La Feudalització del Camp Català*, p. 42
11. A.C.A., perg. de Jaume I, núm. 1705 i 1706
12. A.C.A., perg. de Jaume I, núm. 1707
13. A.C.A., perg. de Jaume I, 203 i 206
14. Arxiu Episcopal de Solsona, pergami núm. 1179
15. A.C.A., notaries Bagà, I, fol. 121, II, fol. 44
16. A.C.A., notaries Bagà, I fol. 54
17. A.C.A., perg. Jaume I, núm. 3683
18. A.C.A., notaries III, fol. 153
19. A.C.A., notaries XI, fol. 64

Rosa Tous Anglès

Llicenciada en Història Medieval

Ctra. Sant Fruitós, 32 - bxs.

Tel. 93 821 19 04

Fax 93 822 08 62

08600 BERGA

 PLANA
a s s e s s o r i a s . l